

Malmö Högskolan
Lärarytildningen
Barn- och ungdomspedagogisk utbildning
Lek- Fritid- Hälsa

Barn som far illa

Examensarbete

Trendelina Berisa
Merita Bylykbashi

vt 2003
Förskollärarytildningen

Handledare:
Marjanna de Jong

Sammanfattning

Pedagogiken har utvecklats ganska mycket genom tiderna. Dagens svenska samhälle sätter barnen i fokus genom att erbjuda dem förskolor med välutbildade pedagoger. Som pedagog krävs det att man ska vara välutbildad, flexibel och lägga det mesta av sin kunskap på att se barnens individuella behov och intresse.

Med detta examensarbete tänker vi kasta ljus på nödvändiga kunskaper som en pedagog måste ha för att upptäcka att ett barn far illa. Vi ska också belysa vilka grundläggande kunskaper en pedagog har idag i förskoleverksamheten för att upptäcka att ett barn far illa. Vi har begränsat vårt arbete genom att skriva om tre stora områden där barn far illa:

?? barn till alkoholister

?? barnmisshandel

?? sexuella övergrepp mot barn.

Innehållsmässigt ska examensarbetet omfatta bl a en litteratur genomgång och intervjuer med pedagoger ute i olika förskolor.

Syftet med intervjuerna var att studera kunskaper och erfarenheter om barn som far illa hos några olika verksam pedagoger. Syftet med arbetet är att bidra till vår egen och andra pedagogers beredskap att möta barns signaler för att på så sätt kunna ge barnen det stöd de behöver.

Vår undersökning visar att pedagogerna inte har fått tillräckligt med grundläggande kunskaper från sin utbildning. De har fått sin kunskap genom sin långa arbetserfarenhet och fortbildningar. De är medvetna om vilka signaler de kan se då ett barn far illa, men de har inte lika klart hur de ska gå vidare eller vem de ska vända sig till för stöd och hjälp. De är beredda att ta emot och hjälpa barn som inte mår bra.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	5
2 Barn till alkoholmissbrukande föräldrar	7
2.1 Alkoholmissbruk, alkoholberoende och alkoholism.....	7
2.2 Vad säger lagen.....	7
2.3 Fakta om alkohol.....	7
2.4 Barns livsvillkor i en alkoholmissbrukande familj	8
2.5 Lagar som förekommer hos en alkoholmissbrukande familj.....	10
2.6 Överlevnadsstrategier.....	11
2.7 Symptom	12
2.8 Pedagogiska förhållningssätt	12
3 Barnmisshandel	13
3.1 Begreppet barnmisshandel.....	13
3.2 Kort historisk bakgrund om barnmisshandel.....	13
3.3 Orsaker till barnmisshandel.....	14
3.4 Varningssignaler som kan tyda på barnmisshandel.....	16
3.5 Följderna av barnmisshandel.....	17
3.6 Därför är det viktigt att främja barns villkor!.....	18
4 Sexuella övergrepp mot barn.....	19
4.1 FN-konventionen om barns rättigheter.....	19
4.2 Kort historisk bakgrund om sexuella övergrepp mot barn.....	19
4.3 Några definitioner.....	20
4.4 Vilka är gärningsmännen?.....	21
4.5 Högriskgrupper.....	21

4.6 Barns normala psykosexuella utveckling.....	22
4.7 Symptom	22
4.7.1 Psykiska problem.....	22
4.7.2 Sexuellt utagerande.....	23
4.7.3 Destruktivt beteende.....	23
4.7.4 Medicinska/ fysiska symptom.....	24
4.7.5 Relationsproblem.....	24
5 En pedagogs kompetens i förskolan!.....	25
6 Vår undersökning.....	26
6.1 Syfte.....	26
6.2 Preciserat problem.....	26
6.3 Metoder.....	26
6.4 Genomförande.....	27
7 Sammanställning av våra intervjuer.....	28
9 Diskussion.....	33
10 Slutord.....	34
Referenser.....	35
Bilaga	

1 Inledning

”Barn skall skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp eller vanvård av föräldrar eller andra vuxna. Om det visar sig nödvändigt skall staten ingripa med lämpliga åtgärder.”

FNs Konvention om Barnets rättigheter, Artikel 19

(Rädde Barnen, 1990:1)

Sexuella övergrepp, misshandel och alkoholism är våra mest dolda brott. Det är brott man inte talar om och de minst anmälda. Nästan alla känner någon som är eller har varit offer för sexuella övergrepp, men få vet vem offret är. De som blir utsatta för övergrepp behöver bli tagna på allvar och bemötas med respekt och omtanke. De som idag särskilt behöver ökad kunskap inom dessa områden är personalen inom barnomsorgen. Under vår utbildning har vi inte haft någon kurs om barn till alkoholmissbrukande föräldrar, barnmisshandel eller sexuella övergrepp mot barn. Det gjorde att vårt intresse blev stor, då vi snart ska ut och arbeta bland barn som inte mår bra av olika anledningar. Under vår praktiktid har vi hört mycket om barn som far illa, men inte haft möjlighet att fördjupa oss i det. Därför ser vi detta tillfälle som en möjlighet både för oss och för de som är intresserade av ämnet att få fördjupade kunskaper om barn som far illa.

I en rapport gjort på 74 st slumpvis valda förskolor i Stockholms stad, (Kommittén mot barnmisshandel, 2001) framkom det att ca 3 procent av barnen hade sådan problematik att de borde anmälas enligt § socialtjänstlagen (fr.o.m. 1 januari 2002:14 kap. 1 §).

I boken *Barnmisshandel* av Kommittén mot barnmisshandel (2001) kan man läsa om följande:

?? Varje förskola/skola ska ha en rutin för hur man hanterar en situation där barn far illa.

?? Anmälningsskyldigheten enligt 71§ socialtjänstlagen (fr.o.m. 1 januari 2002: 14 kap. 1§) omfattar all skolpersonal. Skyldigheten att anmäla åvilar den enskilde individen

En gemensam syn bör skapas bland dem som i olika sammanhang möter barn under sådana förhållanden där de riskerar att fara illa. Pedagoger kan använda sig av dem tre läroplanerna (Lpfö 98, Lpo 94 och Lpf 94) som har samma grundläggande värderingar och syn på lärande och utveckling. Förskolans styrdokument Lpfö 98 tar upp följande om barn som far illa:

- ?? *Alla som verkar i förskolan skall hävda de grundläggande värden som anges i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dessa värden (sid 8) .*
- ?? *De vuxna skall ge barnen stöd i att utveckla tillit och självförtroende (sid 9).*
- ?? *Alla som arbetar i förskolan skall samarbeta för att erbjuda en god miljö för utveckling, lek och lärande och särskilt uppmärksamma och hjälpa de barn som av olika skäl behöver stöd i sin utveckling (sid 13).*
- ?? *Arbetslaget skall föra fortlöpande samtal med barnens föräldrar om barnets trivsel, utveckling och lärande både i och utanför skolan samt genomföra utvecklingssamtal (sid 15).*
- ?? *Visa respekt för föräldrarna och känna ansvar för att det utvecklas en tillitsfull relation mellan förskolans personal och barnens familjer (sid 15).*

De flesta barn i Sverige har ett gott liv med vuxna som bryr sig om dem. Men det finns också grupper av barn som har det svårt och befinner sig i utsatta situationer. Barn till alkoholmissbrukande föräldrar känner sig besvikna och tar på sig skuld och ansvar. Dessa barn visar olika symtom, några av dem är: sömnproblem och mardrömmar, trötthet, magsmärtor och huvudvärk mm. Deras överlevnadsstrategi blir att använda sig av olika roller. Det kan vara: familjehjälten, bråkiga rebeller, clownen och den tyste. Barn har agats och misshandlats i alla tider både i hem och i skolor. Det finns tre faktorer som leder till barnmisshandel, det är föräldrar, barn och krissituationer. Många barn blir utsatta för övergrepp utan att omgivningen reagerar. Dessa barn visar flera symtom samtidigt eller under en viss period. Destruktiv och avvikande sexuellt beteende är de vanligaste symtomen.

I vår undersökning har vi kommit fram till att pedagoger i verksamheten har en grundläggande kunskap om att upptäcka barn som far illa.

2 Barn till alkoholmissbrukande föräldrar

” Så fort jag kom hem från skolan kollade jag hur skorna stod i hallen. Jag kunde se på pappas skor om han var nykter eller full. Det var bra att veta i förväg.”

Jenny, 23 år (Pousette, 1996 sid 9)

2.1 Alkoholmissbruk, alkoholberoende och alkoholism

”Med alkoholmissbruk brukar man mena ett regelmässigt bruk av alkohol som ger skadeverkningar för den enskilde individen, hans omgivning och samhället i stort.

Med alkoholism menar man ett tillstånd då det utvecklas ett beroende av alkohol där det avgörande är ett lättväckt alkoholbegär och förmågan att kontrollera konsumtionen. Termen alkoholism är på väg att överges i vetenskapliga sammanhang. Världshälsoorganisationen – WHO – föredrar numera termen alkoholberoende. I allmänhet räknar man med att det krävs 5 -10 års massiv alkoholförtäring för att utveckla ett ordentligt alkoholberoende”. (Ågren, 1981 sid 17)

2.2 Vad säger lagen

”Utsätts barnet genom föräldrarnas beteende, till exempel genom ständigt återkommande uppträdanden i hemmet till följd av missbruk av alkohol eller narkotika eller på grund av föräldrarnas psykiska särart eller tillstånd, för fara om psykisk ohälsa eller utveckling bör vård kunna beredas barnet med stöd av lagen.” (Hägertz, 1992 sid 35)

2.3 Fakta om alkohol

Under stenåldern var de enda alkoholdryckerna i Sverige öl och mjöd. Mjödet tillverkades av honung och ölet på säd och humle. Man kan säga att mjödet var en festlig dryck för vikingarna. Sedan kom brännvinet i vårt land, men inte förrän 1400-talet. Eftersom brännvinet var bränt, destillerat vin och det var dyrt att framställa, måste det importeras.

Under 1500-talet upptäcktes att man kunde göra brännvin av spannmål, samma metod som man använde till att brygga öl. Efter denna upptäckt började man runt 1600-talet öppna brännerier runt om i Sverige. Under hela 1600-talet fick dessa brännerier utvecklas ostörda

tills statsmakten insåg att det var skadligt och att man kunde utnyttja brännvinet som inkomstkälla och beskattningsobjekt.

Svenskarna konsumerade som mest alkohol under första halvan av 1800-talet. Det sägs att man drack omkring 45 liter brännvin per vuxen person om året. Mot slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet minskade förbrukningen kraftigt. Lågst konsumerade svenskarna alkohol mellan 1920- och 1930-talen. Idag finns det mer än en kvarts miljon människor i Sverige som dricker alkohol och får skador därutav. Detta leder till att mellan 5 000 och 7 000 människor dör varje år av sjukdomar eller skador är i samband med alkohol.

(Ågren, 1981)

2.4 Barns livsvillkor i en alkoholmissbrukande familj

Ungefär 360 000 svenskar är i dag beroende av alkohol. Många av dessa är föräldrar. 150 000 barn i Sverige växer upp i en familj, där båda eller någon av föräldrarna är beroende av alkohol eller har varit beroende av alkohol. Att leva i en familj där en eller båda föräldrarna missbrukar alkohol varierar naturligtvis mycket. Det handlar om barnets utvecklingsnivå och dess personlighet. Enligt Arnell & Ekbohm (2002) finns det många barn till missbrukande föräldrar som känner sig ständigt avvisade och oönskade. Personlighetsförändringen hos föräldrarna när de dricker är skrämmande för barnen. Barnen får ångest och blir förvirrade eftersom de inte känner igen sina föräldrar. Värst är att de inte förstår vad som hänt med föräldrarna och att ingen talar om orsaken.

Barn till missbrukare av alkohol kallar man *de glömda barnen* eftersom de flesta är tysta och inte försöker märkas alls. Det finns också barn som brukar vara bråkiga och stökiga och försöker få uppmärksamhet från alla i sin omgivning (Pousette, 1996). I dessa familjer finns inte så mycket ordning och struktur utan mest kaos. Situationen kan förändras från ena stunden till den andra. Dessa familjer tar bara en dag i taget och planerar eventuellt bara för några dagar framåt. För barnen i dessa familjer blir det förvirring eftersom de inte vet vad som ska hända. Det händer att familjer har planerat något men att det inte blir av. Att ständigt svika barnen kan göra att tilliten till vuxna försvinner. För att små barn ska utvecklas normalt behövs stabilitet, kontinuitet och regelbundenhet. De som tar hand om barnet och dess omgivning måste vara igenkännbara för att det ska utveckla goda varaktiga relationer till omvärlden.

I missbrukarfamiljer råder brist på kontinuitet, som leder till att barnens psykiska och fysiska mognad försämras. Barnen blir inte sedda och bekräftade i sådana familjer.

Båda föräldrarna, även den som inte dricker, är upptagna av missbruket. Därför är de varken motiverade eller kan se sitt barn och möta dess behov. Barnen kommer alltid i andra hand eftersom det inte kan konkurrera med spriten. De får känslan att de inte är viktiga och värdefulla. Den känslan finns kvar i hela deras liv. Många barn till alkoholmissbrukande föräldrar känner ständigt ansvar för deras missbruk. Det händer att många av dem får skulden för missbruket. De tror att föräldrarna började dricka för att de inte varit särskilt snälla, att de har gjort något fel eller varit besvärliga. Nästan alla barn är födda med förmågan att kunna leka och fantisera. Barn till alkoholmissbrukande föräldrar får nästan ingen tid över till att leka eller fantisera eftersom de lever under svåra livsvillkor. Dessa barn möter sällan den empati och bekräftelse som ett barn under sin uppväxt behöver. Deras känslomässiga behov blir oftast inte tillfredsställda. De får sällan en fysisk kontakt med mamman eller pappan. De har svårt att sätta ord på sina känslor och att känna igen dem. Även om de känner sig ledsna, deprimerade eller sorgsna förstår de inte varför de känner sig så. Det kan innebära att dessa barn stänger av eller förnekar sina känslor. (Arnell & Ekbohm, 2002).

Barn behöver en god kroppsuppfattning för att bilda den kärna, som behövs för att bygga upp en identitet – ”Jag finns”. Barn undersöker världen med alla sina sinnen, som syn, smak, hörsel, känsel och lukt. För att ett barn ska utvecklas måste det lära känna sin kropp och kroppens signaler. En god självkänsla grundas då. Att tycka om sin kropp och använda den för att kunna uttrycka sig. Barn till alkoholmissbrukare får ingen hjälp att utveckla sin självkänsla eftersom familjen är upptagen av egna problem. De måste själv pröva och testa olika sätt att förstå och få ett sammanhang i sin tillvaro. Många är ofta ensamma på morgnar, eftermiddagar och lov. De lär sig att anpassa sig efter familjens rutiner utan att ifrågasätta vad som händer. De blir också vana att tänka mer på andra än på sig själva. Har svårt att ställa krav och önska sig något från föräldrarna. Många ger upp hoppet om att föräldrarna bryr sig om dem. När den som dricker blir alkoholpåverkad händer det att aggressionshämningar släpper och man blir arg för det minsta lilla (för det mesta papporna). Man blir upprörd och slår på allt. Det leder till att barn och kvinnor blir både fysiskt och psykiskt misshandlade (a.a.).

Alla barn behöver ett personligt livsrum. Barn till alkoholistfamiljer får svårt att bygga upp sitt eget privata område och man har svårt att respektera varandras gränser. Även om barnen bygger upp sitt livsrum blir de ofta svikna eftersom familjemedlemmarna ständigt bryter gränser som försvagar deras självkänsla (Arnell & Ekbohm, 2002).

När ett barn har låg självkänsla får det svårt att säga vad det inte tycker om. Detta kan leda till sexuella övergrepp. Vid många tillfällen där detta förekommit var förövaren alkoholpåverkad. Brist av positiv kärleksupplevelse mellan föräldrar som identifieringsobjekt kan leda till svårigheter för bl.a. tonåringens egen sexualitet. Senare i livet i intima situationer känner de ångest eller blir rädda. Vuxna barn till alkoholister brukar få relationsproblem. Dessa barn riskerar bli alkoholister som vuxna. Eftersom de bär med sig bilden av föräldrarnas alkoholvanor, och att alkohol alltid funnits i deras vardag (a.a.).

2.5 Lagar som förekommer i en alkoholmissbrukande familj

Enligt Socialstyrelsen (1993) i en familj där det förekommer missbruk av alkohol gäller tre uttalade lagar. Den första lagen är *att inte tala med andra om det verkliga problemet*. Många vuxna barn till alkoholister berättar att detta leder till ensamhet. Eftersom de skäms över missbruket i familjen blir de tvungna att ljuga för att dölja problemet och att inte prata om det. Det blir allt vanligare att förneka och bortförklara missbruket. De som bor i en alkoholistfamilj bär på en stor hemlighet. Man håller tyst om missbruket både utanför och inom familjen. Många vet om problemet, t.ex. grannarna, släktingarna, arbetskamraterna och skolkamraterna men ingen säger någonting. Barnen är lojala mot föräldrarna. Lojaliteten hindrar barnen från att prata med varandra och med omgivningen om missbruket.

Den andra lagen är *att man inte ska lita på någon*. Barn i dessa familjer har blivit svikna många gånger och litar inte på någon vuxen. Föräldrarnas personlighet förändras av missbruket över dagen eller tiden. Det blir otydligt för barn om vad som belönas eller bestraffas. Detta skadar barns tillit på vuxna vilket är en grundsten i dess utveckling.

Den tredje lagen är *att inte känna efter*. Barn i dessa familjer lär sig att dölja känslor och hitta överlevnadsstrategier. Deras känslor undertrycks ofta och de lär sig att strunta i sina egna. När dessa barn blir vuxna och lever i förhållanden med andra möjligheter finner de inte känslorna och kan inte heller uttrycka dem. Eftersom de inte lärt sig begära någonting för egen del, har de svårt att säga nej till andras krav. (Socialstyrelsen. 1993)

2.6 Överlevnadsstrategier

För att kunna hantera situationen bättre, utvecklar barn till alkoholiserade förälder olika *överlevnadsstrategier*. Överlevnadsstrategierna enligt Hägertz (1995) är: familjehjälten eller syndabocken, bråkiga rebellen, clownen och den tyste (eller tapetblomman). Familjehjältar i en familj med missbruksproblem blir äldsta barnet och oftast flickor. Hon försöker rädda familjen och ta hand om sin missbrukande förälder. De är duktiga på förskolan, i skolan och hemmet. De lagar mat, betalar räkningarna, tar hand om småsyskon osv. Har låg självkänsla.

Bråkiga rebeller är oftast pojkar. De försöker få uppmärksamhet genom att vara stökiga och aggressiva och får negativ sådan av sin familj och omgivning. Det tar lång tid att få dessa barns förtroende eftersom deras erfarenheter är att det inte går att lita på någon.

Clownen är oftast det yngsta barnet i familjen. Det försöker vara rolig och glad utanpå men är ledsen inuti och visar ingen ängslan, allt för att minska spänningen hemma. Dessa barn har lätt att hamna i missbruk i framtiden. De blir aldrig tagna på allvar.

Den tyste är barnet som alla glömmer bort. Barnet blir ett barn som inte syns och märks varken av vuxna eller av andra barn. Det är oftast flickor, som reagerar på familjens problem med att bli osynliga. Hon blir ensam och försvinner in i sin egen fantasivärld.

2.7 Symptom

Hansen (1995) hävdar att barn som lever i en familj där föräldrarna missbrukar alkohol visar typiska tecken på att de mår dåligt och att de har problem. Dessa tecken är:

- * Sömnproblem och mardrömmar
- * Är oftast trötta
- * Ofrivillig tarmtömning
- * Distans till andra människor
- * Utagerande beteende eller depression
- * Magsmärtor och huvudvärk
- * Ofrivillig urintömning
- * Har svårt att koncentrera sig
- * Ångest och nedstämdhet
- * Dålig självbild

Hansen (1995) skriver också att den som ska hjälpa barnen måste ha kunskap om samspelsmönster som utvecklas i familjer med missbruk för att kunna tyda dessa tecken. Det finns barn som visar ovanstående symptom men det betyder inte alltid att de kommer från en familj där det förekommer alkoholmissbruk. Med detta menar Hansen (1995) att barn också kan visa dessa symptom för att det finns andra problem i familjen.

2.8 Pedagogiska förhållningssätt

Man ska prata om alkohol när barnen i förskolan har frågeställning kring det. Pedagogen måste vara lyhörd när barn börjar fråga om alkohol. Man ska förstå att barn vill veta om alkohol och behöver bearbeta sina funderingar. Pedagogen måste ha kunskaper om hur man berättar och pratar om alkohol för att ge stöd till dem. Om personal bestämmer sig för att hjälpa ett barn bearbeta sina funderingar är det viktigt att veta vad barnet kan om alkohol. Genom att prata med barnet och ställa frågor kan man få svar om dess kunskap. Barn kan t.ex visa med kroppen, rita, eller använda uttrycksformer som ligger till hands. Det händer att barn frågar om alkohol i olika vardagliga situationer i förskolan. Det är t.ex. i tamburen, vid matbordet, på samlingar, när de har fri lek, eller skapande verksamhet, när de är ute i naturen eller närmiljön osv. I alla ovannämnda situationer kan de börja fråga. Pedagogen bör svara direkt men även ta upp frågan och diskutera detta med alla i barngruppen. Viktigt är att prata med barn bara om det de vill veta och kan bearbeta (Socialstyrelsen, 1985).

3 Barnmisshandel

” Hon sa åt honom att han själv skulle gå ut och ta reda på ett ris åt henne. Den lille pojken gick och var borta länge. Till sist kom han gråtande tillbaka och sa: - Jag hittade inget ris, men här har du en sten som du kan kasta på mig. Då började mamman också gråta, för hon såg plötsligt alltihop med barnens ögon”.

Ur Astrid Lindgrens tal vid mottagandet av Tyska Bokhandelns Fredspris den 22 oktober 1978
(Kommittén mot barnmisshandel, 2001).

3.1 Begreppet barnmisshandel

Det finns olika definitioner av ordet barnmisshandel. En definition är:

”Händelser som innebär att någon vuxen i hemmet skadar barn på ett sätt som är medicinskt påvisbart eller inrymmer våld som är onormalt i den aktuella subkulturen”. (med vuxen menas barnets biologiska, adoptiva, foster och styvföräldrar, far- eller morföräldrar eller andra släktingar som för tillfället tar hand om barnet, vuxna över 18 år, som bor i eller regelbundet besöker barnets hem, t.ex. vuxna syskon, föräldrars vänner etc. samt andra vuxna som är ansvariga för barnets vård t.ex. barnvakten) (Protocol for the study of interpersonal physical abuse of children. WHO, 1994.)

3.2 Kort historisk bakgrund om barnmisshandel

Barn har med stor sannolikhet agats och misshandlats i alla tider både i hem och i skolor. Hur förhållandena varit i hemmen är inte så väl känt i den litteratur som är tillgänglig, men däremot finner man en klar bild över hur det kunde se ut i skolorna. Under romarriket för 4000 år sedan ansågs att aga av skolbarn var ett värdefullt disciplinärt och pedagogiskt hjälpmedel, (Janson, 2001). Idag är det fortfarande vanligt med kroppslig bestraffning i skolor runt om i världen. I en utredning från en högstadieskola i Alexandria i Egypten har man kommit fram till att 80 procent av pojkarna och 60 procent av flickorna bestraffas med örfilar och sparkar av sina lärare. I Sverige såg det ut som i övriga Europa. Den svenska skolordningen från året 1611 innehöll följande: att hänsyn skulle tas till elevernas begåvning, då deras prestationer bedöms och straffen skulle rättas därefter. Inte förrän på 1870-talet skulle folkskoleinspektörerna börja kämpa mot den hårda skoldisciplinen.

Under 1880-talet tillkom en bestämmelse om att aga skulle utdelas med *”kärleksfullt allvar och med rättelse efter den felandes ålder och egenart”* (Janson, 2001 sid 21). Samma bestämmelse användes i skolstadgan. 1918 förbjöds kroppslig bestraffning och kränkande behandling av elever i högre folkskolor och kommunala högre skolor. I de lägre folkskolorna upphörde 1958 rätten för lärare att aga barn. 1979 införde Sverige som första land i världen en lag som förbjöd att aga barn i hemmen. 1990 ratificerade Sverige FN: s konvention om barnets rättigheter där barnmisshandel tas upp i artikel 19.

I föräldrabalken (6 kap. § 15) infördes då följande tillägg:

” Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god uppfostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling ”.

3.3 Orsaker till barnmisshandel

Det finns många faktorer som kan leda till barnmisshandel. Tre fasta faktorer som ledet till misshandel är: föräldrar, barn och krissituationer. Även olika tidsperspektiv är avgörande. Problem i familjen kan vara tillfälliga eller permanenta.

Dolda problem:

Våld inom familjen kan pågå under lång tid utan att någon utomstående får kännedom om det. Familjemedlemmarna är hårt bundna till varandra och skyddar varandra om övergreppen avslöjas. Familjen sitter fast i sitt mönster av beroende, aggression och övergrepp och har svårt att förändra det av egen kraft. Svårigheterna att nå familjerna gäller inte bara de vuxna, även barnen tiger om problemen. Barn är lojala mot sina föräldrar hur svårt de än har det. De tar på sig skulden för det inträffade. Visserligen kan barn genom olika symptom visa att de inte har det bra, men symptomen är ofta så ospecifika att det är svårt att förstå orsaken till dem. Om barn ändå berättar blir de ofta inte trodda, särskilt de små. Möjligheterna att ”berätta” och bli trodd är begränsade. Barnet kan även vara hotat till tystnad av föräldern.

Strukturella orsaker:

En förutsättning för att slå barn och kvinnor är, att man betraktar dem som sin egendom. Arbetslöshet, psykiskt och fysiskt påfrestande arbeten, dålig ekonomi, trångboddhet mm kan sänka toleranströskeln. Yrkesarbete för båda föräldrarna, långa arbetsdagar, mm leder till att föräldrarna känner sig otillräckliga och slits ned.

Situations- och relationsbetingat våld:

Barnmisshandel kan vara situationsbetingad eller av mer tillfällig natur. Föräldrar som normalt inte skulle slå sina barn kan göra det när de hamnar i kris eller lever under svåra yttre omständigheter. Barnets egen personlighet kan provocera föräldrarna att ta till våld. Barn och föräldrar kanske inte passar ihop personlighetsmässigt, vilket leder till ideliga motsättningar. En oplanerad, oönskad och svår graviditet kan försvåra uppbyggnaden av den känslomässiga bindningen mellan mor och barn.

I en studie gjort i USA av familjer där barnmisshandel förekom har man kunnat dela in de olika familjeproblemen: (Svensson, 1993).

Familjer som lever under tillfällig stress.

I denna ingår oftast ensamstående mammor, som blev gravida redan i tonåren. Dessa har dålig ekonomi, ensamansvaret och ingen avlastning.

Familjer som lever under permanent stress.

Dessa familjer liknar föräldrarna i tidigare grupp men har ytterliggare någon stressfaktor som ökar spänningen i familjen, t.ex. relationsproblem till partnern, kronisk sjukdom eller handikapp hos barnet.

Föräldrar med känslomässiga svårigheter.

I den här familjen tillkommer känslomässiga svårigheter, som låg självkänsla och depression. Det finns tydliga brister i deras omsorgsförmåga.

Multiproblemfamiljer.

I dessa familjer finns en bakgrundshistoria om våld och störd föräldrar-barn-relation. En eller båda föräldrarna har känslomässiga problem inkluderande låg självkänsla och depression. Det är mycket vanligt att det förekommer alkohol - eller drogmissbruk. Dessa föräldrar är ofta i konflikt med sina barn och ser dem som besvärliga och annorlunda. Oftast har de orealistiska förväntningar på dem. Här förekommer både fysisk och psykisk misshandel av barn.

Våldsamma multiproblemfamiljer.

Detta är en grupp föräldrar som skiljer sig från de övriga. Föräldrarna är starkt våldsbenägna mot barn och vuxna. Föräldrar-barn-relationen är konfliktfylld och störd. Barnen upplevs som besvärliga och är både vanvårdade och försummade(Svensson, 1993).

3.4 Varningssignaler som kan tyda på barnmisshandel

Misshandlade barn uppvisar två motsatta beteenden: De stillsamma - dessa barn är medgörliga, snälla, tystlåtna och överanpassade. De hyperaktiva - dessa barn är aggressiva och utagerande. De söker hela tiden konflikter, prövar gränser och är distanslösa. Andra varningssignaler som barn ofta har är: magont, huvudvärk, sömnlöshet, aptitlöshet, tillväxthämning, upprepade skador, skador på olika ställen samtidigt, både gamla färska och nästan utläkta, skador som inte stämmer med angiven uppkomst. Små barn som berättar spontant, 4- åringar som ritar teckningar eller berättar om något annat barn som blivit misshandlat.

3.5 Följderna av barnmisshandel

Samma typ av våld kan få olika konsekvenser. Hur allvarlig misshandeln är beror på t.ex. barnets ålder, typen av våld, hur långt tid som misshandeln har pågått och förövarens relation till barnet. Numera finns det starka belägg för samband mellan barnmisshandel och förändringar i hjärnans funktioner. Neurologiska fynd belyser bakgrunden till de många känslomässiga och beteendemässiga svårigheter som misshandlade barn uppvisar: överreaktioner, aggressivitet, okoncentrerat och ”splittrat” uppförande samt inlärningssvårigheter hos dessa barn. (Janson, 2001). I praktiken kan det vara svårt att skilja på fysisk och psykisk misshandel, de förekommer ofta tillsammans. Fysisk misshandel är alltid i någon form också psykisk.

Det är inte alltid möjligt att utifrån barnets symtom avgöra vilken typ av misshandel som det är utsatt för. Psykisk misshandel kan visa sig i fysiska skador eller sjukdomar. Den fysiska misshandeln delas in i en passiv och en aktiv del. Med aktiv misshandel menas att man skadar barnet avsiktligt, medan den passiva formen innebär att barnet är utan tillsyn så att det riskerar att råka ut för olyckshändelser eller att det inte får tillräckligt med mat eller dryck osv. Det finns även svårigheter då man inte kan avgöra om föräldern skadat barnet avsiktligt eller omedvetet. Även psykisk misshandel har en passiv och aktiv form. Den aktiva misshandeln är i form av kränkande behandling. Barnet kränks verbalt genom att förödmjukas, kritiseras, hotas, få höra att det är värdelöst etc. Det bestraffas genom att låsas inne, inte få träffa vänner. Man varken lyssnar, talar eller bryr sig om barnet. Föräldrar som är psykiskt utvecklingsstörda kan ha svårt att ge barnet den emotionella trygghet, intellektuella stimulans och stabilitet i tillvaron som de behöver. Hit hör även de familjer där barn bevitnar då mamman misshandlas. Passiv misshandel är där det inte ges tillräckligt med kärlek, värme och tröst till barnet. Avvisande och känslomässigt otillgängliga föräldrar finns i båda kategorierna. Att föräldern prioriterar sina egna behov före barnets, är ett gemensamt drag för den passiva och aktiva misshandeln, även om orsakerna är olika. Psykisk misshandel handlar inte om enstaka händelser utan upprepade händelser som pågår under lång tid. Oftast kan man inte urskilja enskilda händelser för att beskriva misshandeln, utan det är mer fråga om ett förhållningssätt gentemot barnet. Detta kan leda till att barnet får svårt att beskriva misshandeln, vilket försvårar för socialtjänsten och barnpsykiatrien att utreda om psykisk misshandel har ägt rum.

3.6 Därför är det viktigt att främja barns villkor!

Att ett barn är tryggt i sin familj och bostadsområde, i förskolan och i skolan, är kanske ett av de mest grundläggande villkoren för en god uppväxtmiljö. Till tryggheten kommer behov av stimulans, gemenskap och utvecklingsförhållanden som ger barnet förutsättningar för ett gott självförtroende, normal mognad och rikligt med empati. Vuxna lär barnet normer och värderingar och hur samspelet med andra människor fungerar. Barn måste bli bekräftade i och utanför familjen. De lär sig både av andra barn och av vuxna. De yngre barnens normala levnadsförhållanden är den miljö som barnet växer upp i, eftersom det inte har sett eller upplevt någonting annat. Detta gäller oavsett om det är en god eller en ogynnsam miljö, det är därför särskilt viktigt med goda förebilder och stimulans under uppväxtåren. Ett barns uppväxtvillkor präglar barnets syn på sig själv och andra.

(Janson 2001).

4 Sexuella övergrepp mot barn

” Ibland har jag önskat att mamman skulle kliva in genom dörren. Men samtidigt är jag rädd att hon skulle bli arg på mig .”

(Dhalström- Lannes, 1994 sid 79)

4.1 FN-konventionen om barns rättigheter

” Konventionsstaterna åtar sig att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. För detta ändamål skall konventionsstaterna särskilt vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra

?? Att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling;

?? Att barn utnyttjas för prostitution eller annan olaglig sexuell verksamhet;

?? Att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och i pornografiskt material”.

(Pettersson, Christer L. Hammarberg, Thomas. Halleberg, Lisbet, 1990 sid 39)

Artikel 34

4.2 Kort historisk bakgrund om sexuella övergrepp mot barn

”Den 7 mars 1689 hölls extra ting i löts socken utanför Norrköping. Det var den då 10-åriga flickan Eva Jönsdotter som berättade att hon fem gånger blivit utsatt för sexuella övergrepp av styvfadern, torparen Trulls. Men flickans moder förklarade att hon inte trodde på flickans berättelse. Hon hade aldrig funnit att flickans särk vid något tillfälle varit blodig. Hon ansåg att flickan hittat på alltsammans. Torparen nekade. Nu pressades flickan mycket hårt och psykiskt brutalt av rätten. Detta fick henne att taga tillbaka sin anklagelse mot styvfadern.”

Anders Brasch i Östgöta Correspondenten 15.11.1986

(Dahlström – Lannes 1994 sid. 16).

Historiskt sett har incest varit förbjuden i nästan alla samhällen. Inte av genetiska skäl, av rädsla för svåra sjukdomar utan för att den psykiska överlevnaden har varit viktigare. Ett barn måste växa upp, bli självständig och kunna frigöra sig från sina föräldrar och kunna leva nära och jämlikt i en relation. Det är först på senare år som man har börjat ta problemet på allvar och utsatta människor har blivit synliga. Idag talar vi om *sexuella övergrepp mot barn*. Detta är ett mycket vidare begrepp än *incest* och innebär att den vuxne på olika sätt utnyttjar barnet för att tillfredställa sina egna behov.

Lagstiftningen i Sverige har varit hård och avståndstagande när det gäller sexuella övergrepp på barn. På 1500- 1700-talet dömdes både gärningsmannen och offret till döden. Dödsstraffet för gärningsmannen fanns kvar till 1864. Fram till 1937 straffades också offren.

1896 hade Sigmund Freud presenterat sin teori om sexuella övergrepp. Att övergreppen var både vanliga och farliga. Han gjorde en undersökning och fann att hans patienter hade varit utsatta för sexuella övergrepp och att dessa händelser kunde förklara deras sjukdom. Denna teori passade inte in i den dåvarande samhällssynen och Freud utfrysades av sina kollegor och omgivningen. 1905 lade Freud fram en ny teori, nämligen att patientens/barnets berättelser om sexuella övergrepp i själva verket varit önskedrömmar och sexuella fantasier, detta passade bättre samhällets inställning. Om Freud hade orkat hålla fast vid de första teorin hade han räddat många människor från ett långt lidande (a.a.).

4.3 Några definitioner

Begreppet är en översättning av "Child sexual abuse" som är det vanligaste inom den anglosachsiska (engelska) litteraturen på området. Uttrycket "*sexuella övergrepp mot barn*" är ett samlingsbegrepp på alla former av sexuella handlingar som påtvingas ett barn av en person som är 5 år äldre.

Lindblad (1985) definierar sexuella övergrepp på följande sätt:

"när en vuxen utnyttjar ett barn i syfte att själv bli sexuellt stimulerad (med vuxen menar man i detta sammanhang även personer under 18 år men som är minst fem år äldre än offret)" (Svensson, 1993 sid 6:1).

Exempel på sexuella övergrepp mot barn är då en vuxen tvingar ett barn att titta i pornografiska tidningar, att ha orala, anala och vaginala samlag. Att onanera inför barnet, att tvinga barnet att onanera åt en, att blotta sig, men även smekningar och kyssar som är sexuellt betonade. Vidare är även barnprostitution och utnyttjande av barn i pornografiska sammanhang exempel på sexuella övergrepp mot barn.

Socialstyrelsen beskriver sexuella övergrepp mot barn på följande sätt:

"Sexuella övergrepp mot barn innebär alltid ett fysiskt och psykiskt utnyttjande och missbruk av barns och ungdomars sexuella integritet" (Svensson, 1993 sid 6:1).

4.4 Vilka är gärningsmännen?

Gärningsmän finns i alla samhällsklasser, alla yrkesgrupper och i alla åldrar. De ser ut som vanliga människor, kan vara sympatiska och socialt välanpassade. De har inte alltid en kriminell bakgrund. De flesta gärningsmän har som barn blivit kränkta på något sätt: fysiskt, psykiskt eller sexuellt. Många av dem har själva varit utsatta för sexuella övergrepp eller levt i en miljö där sexualbrott begåtts. Man talar om det "sociala arvet".

Enligt Bris statistik 2001 beräknas att:

90-95 % av gärningsmännen är män, 10 % av de manliga förövarna är "fula gubbar".

5-10 % av gärningsmännen är kvinnor.

4.5 Högriskgrupper

Vissa barn löper större risk än andra att bli offer för sexuella övergrepp och befinner sig i riskgrupper. Det kan vara :

- ?? Barn till kvinnor som misshandlas i hemmet
- ?? Barn till kvinnor som själva varit offer för fysisk eller sexuell misshandel i barndomen.
- ?? Barn till mor/farföräldrar som begått sexuella övergrepp mot egna och andras barn.
- ?? Barn som fungerar som lillmammor i familjen med oklara gränser mellan generationerna och där föräldrarna har extremt fastlåst beroenderelation till varandra.
- ?? Syskon till sexuellt utnyttjat barn.
- ?? Handikappade, utvecklingsstörda eller på annat sätt "annorlunda" barn.
- ?? Känslomässigt "undernärda" barn (Dahlström – Lannes 1994).

4.6 Barns normala psykosexuella utveckling

Spädbarn	har lustkänslor vid beröring och behöver kroppskontakt.
2 år	intresse av och lustkänslor inför kroppsliga funktioner, "kiss och bajs
3 år	upptäcker könsskillnader, stolthet över det egna könet
3-6 år	dras till föräldrar av motsatt kön- "vill gifta sig med mamma eller pappa. undersöker vad man har, vad andra har, "doktorslekar", nyfikna på könsdelar, medvetna om sin kropp (Svensson, 1993).

4.7 Symptom

Det är fullkomligt normalt i Sverige att barn utforskar varandras kroppar i förskolan. Det kan därför vara nyttigt att få veta vad som är ett vanligt beteende i en förskola där barnet vistas. Detta måste klart skiljas från vad barn menar när de gör samma sak men syftar på sexuell kontakt med en vuxen. Barn som utsätts för sexuella övergrepp visar olika symptom. Dessa är några av symtomen man bör uppmärksamma:

4.7.1 Psykiska problem

Yngre förskolebarn kan få:

- ?? försenad talutveckling
- ?? pratar baby språk
- ?? suger på fingrarna
- ?? klänger på vuxna.

Medan äldre förskolebarn får:

- ?? problem med sömnavbrott
- ?? allvarliga sömnproblem
- ?? depressioner och ångest
- ?? mardrömmar
- ?? inlärnings svårigheter
- ?? läs- och skrivsvårigheter
- ?? aggressivt uppträdande. (Norman, 1995).

4.7.2 Sexuellt utagerande

Det som främst utmärker barn som utsätts för sexuella övergrepp är att de ofta uppvisar ett icke åldersrelaterat sexuellt beteende.

- ?? De har ett onormalt sexuell intresse för sin ålder utanför den normala nyfikenheten.
- ?? De använder vuxnas sexualord utan att förstå innebörden.
- ?? De ägnar sig åt överdriven onani.
- ?? De har ett onormalt intresse av bröst och könsorgan.

4.7.3 Destruktivt beteende

Flickor riktar destruktiviteten mot sig själva som:

- ?? Skär och bränner sig
- ?? Rycker av sig håret
- ?? Utsätter sig för stora risker.
- ?? Försöker begå självmord.
- ?? Sticker nålar och glasbitar i kroppen.
- ?? De kan plötsligt klä av sig och visa sitt könsorgan för andra.

Pojkar kan rikta sin aggressivitet mot andra till skillnad från flickor. De kan även :

- ?? Utsätta sig för stora risker.
- ?? Kraftigt utagerande och kriminalitet, t.ex. pyromani, skadegörelse samt djurplågeri.
- ?? Råka ut för oförklarliga olyckshändelser (Jofs, Stina & Tamas, Gellert., 1990)

4.7.4 Medicinska/ fysiska symptom

En del barn får synliga skador medan andra inte får några alls. Detta beror på hur övergreppet gått till.

Medicinska/fysiska symptom kan vara:

- ?? Könsorganen: skador/ärr, rodnad, svullnad, blödningar, infektioner.
- ?? Sexuellt överförbara sjukdomar.
- ?? Urinvägsinfektioner.
- ?? Smärta vid avföring.
- ?? Anorexi, bulimi och andra problem med mat och ätning.
- ?? Graviditet.

4.7.5 Relationsproblem

Barnen kan isolera sig och avvisa kroppskontakt eller motsatsen.

- ?? Blir klängiga och distanslösa.
- ?? Rädsla för att gå hem.
- ?? Rymmer hemifrån.
- ?? Får favörer och gåvor av förövaren.
- ?? Vågar inte lita på vuxna (Norman, 1995).

I flera böcker kan man läsa att barnens onormala beteende skiljer sig från det normala genom att dessa signaler är tydligt avvikande och återkommande. Trots alla dessa signaler ska man noga dokumentera signalerna under en tid eftersom det kan dölja olika verkligheter. Barn kan överdriva situationer.

5 En pedagogs kompetens i förskolan!

Föräldrar har alltid huvudansvaret för sina barn. En del föräldrar klarar inte av att ta detta ansvar, Det leder ofta till att en del förgriper sig på sina barn. Om detta händer är det socialnämndens uppgift att ge barnet skydd och stöd. För att detta ska ske måste socialnämnden få reda på om ett barn behöver hjälp. Därför har alla yrkesverksamma i allmän och enskild verksamhet anmälningsskyldighet.

Kommunen har ansvaret för att de nationella målen uppfylls och för att personalen får den kompetensutveckling som behövs för att genomföra sin plikt i arbetet på ett professionellt sätt. Begreppet kompetensutveckling kan tolkas som fortbildning och vidareutbildning.

Personal som arbetar med barn behöver hålla sig informerad om forskning och ny kunskap och om barns livsvillkor i vårt samhälle och andras.

”Kompetensutveckling om barn som far illa skall dels ge kunskap om utsatta barn, dels ge redskap för hur man bemöter barn samt hur man fullgör sin anmälningsskyldighet.” (Kommittén mot barnmisshandel, 2001 sid 253). De flesta som arbetar professionellt med barn kommer regelbundet i kontakt med barn som far illa och det borde anmälas till socialnämnden.

6 Vår undersökning

6.1 Syfte

För att en pedagog ska kunna upptäcka att ett barn far illa behövs det kunskap om olika signaler som man måste kunna tyda. Vi har använt litteraturen som grund i vår undersökning. Med intervjuer vill vi få fram vilken kunskap som pedagogerna har ute i verksamheten. I vårt arbete ska läsare få en grund att upptäcka barn som far illa och på ett enkelt sätt hantera sådan situation.

6.2 Preciserat problem

För att barn ska få den hjälp de behöver måste pedagoger ha grundläggande kunskaper om barn som far illa. Med vår precisering vill vi ge en allmän bild om pedagogernas grundläggande kunskaper vad gäller barn som far illa.

?? Vilka grundläggande kunskaper har pedagoger idag i förskoleverksamheten för att upptäcka att ett barn far illa?

6.3 Metoder

Vi började med att använda oss av litteratur för att få ett underlag för vår sökande. I litteraturen sökte vi efter grundläggande kunskaper som är nödvändiga för en pedagog som jobbar ute i verksamheten. Utifrån den har vi även ställt våra intervjufrågor (Bilaga).

Vi valde att intervjua pedagoger i 6 olika förskolor. Vi valde förskolor som låg på olika områden med stora klasskillnader. Vår avsikt var att få en bred översikt över pedagogers erfarenheter i olika miljöer. I början av intervjun gjorde vi klart för pedagogerna att de skulle vara helt anonyma, med hänsyn till sekretessen. Pedagogerna fick prata till punkt även om de inte alltid besvarade vår fråga. Det var fritt för dem att berätta så mycket de ville, det fanns inget tvång från vår sida. Vi använde oss av bandinspelning och kunde senare i lugn och ro välja ut det som hade med vårt arbete att göra.

6.4 Genomförande

Vi ringde till tio förskolor för att få intervjua tio pedagoger. Alla tackade ja i början, men på grund av den kommunala strejken ringde fyra förskolor återbud. Vi fick nöja oss med sex pedagoger på sex förskolor.

Samtliga av våra intervjuer ägde rum i personalrummen, de pågick i en väldigt lugn miljö utan avbrott. Intervjuerna vara olika länge beroende på hur mycket pedagogerna hade att berätta, det varade mellan 45 min till 1,5 tim. I början av intervjun berättade vi syftet med vårt arbete och klargjorde att det var helt anonymt. Pedagogerna fick fritt berätta lite om förskolan och området, sedan ställde vi frågorna. De var väldigt intresserade av ämnet och hade mycket att prata om. Ibland fick man en känsla av att man var som en psykolog som satt och lyssnade på dem.

Efter varje intervju skrev vi ner svaren, vi valde att använda bara det som var svar till våra frågor. Efter det sammanställde vi alla svaren. I alla förskolorna blev vi väl bemötta.

7 Sammanställning av våra intervjuer

Nedan sammanfattas och kommenteras våra intervjufrågor som vi ställt till sex pedagoger i olika förskolor.

Har ni någon gång upptäckt att något barn har farit illa? Vad såg ni då, hur märkte ni det?

Alla sex pedagogerna vi intervjuade har någon gång upptäckt att ett barn farit illa. Alla sex pedagogerna upptäckte olika signaler hos barn. Första pedagogen märkte att barnet hade rädsla och inte ville gå hem. Andra pedagogen visste att barnens föräldrar var heroinmissbrukare och att barnet ofta var spänt och argt. Hon påpekar också att det lättast märktes på föräldrarna. Tredje pedagogen märkte ett barn som vid tre tillfällen kom med cigarettmärken på händerna. Fjärde pedagogen uppmärksammade barnet då det kom till förskolan smutsigt och inte hade rena eller hela kläder. Femte pedagogen sa att barnets mormor bad oss att ge barnet extra mat, och att även skicka mat hem med barnet. Sjätte pedagogen lade märke till ett barn som var otryggt, kissade och bajsade på sig.

Kommentarer:

Alla pedagoger vi frågade hade märkt olika signaler hos barnen. De visade att de genom sina erfarenheter i verksamheten har fått grundläggande kunskaper att uppmärksamma då ett barn far illa. Pedagogerna är medvetna och försiktiga med att tyda dessa signaler, eftersom de kan dölja olika verkligheter. Pedagogens roll är inte att utreda, utan vara observatör, informatör, förtroendeperson och pedagog.

Hur går ni vidare då ni upptäcker att ett barn far illa? Vad gjorde ni då?

Tre av sex pedagoger vände sig till föreståndaren, där fick de råd. Föreståndaren rådde dem att skriva upp händelsen exakt som det hade hänt, med datum, tid och underskrift. Detta sparades som bevis. Två pedagoger kontaktade socialtjänsten i första hand. En pedagog ville försäkra sig om barnets signaler genom att först prata med föräldrarna. Fortsätter barnet att visa samma signaler kontaktas föreståndaren.

Kommentarer:

Pedagogens roll är att se lösa trådar, samla ihop dem och överlämna vidare. Det är viktigt att prata med föräldrarna eftersom det kan vara en tillfällighet eller en fas som barnet befinner sig i. Föreståndaren är viktig i sådana situationer. Dit kan man vända sig för råd.

Hur upptäcker ni när ett barn far illa? Vad tittar ni särskilt på

Några av pedagogerna visste nästan exakt vilka signaler som tyder på att ett barn far illa. Dessa märkte tydliga tecken som: aggressiv, ängslig och otrygg, trötta och hängiga, har mycket märken, plötsligt börjar berätta märkliga saker och är ur balans, tillbakadragna eller utåtagerande. Andra nämnde inga konkreta signaler men påpekade att det är svårt att tyda signaler från barn.

Kommentarer:

Barn sänder tusen signaler. Det galler att vara uppmärksam och tyda dem på ett så korrekt sätt som möjligt. Personalen försökte vara uppmärksamma för att barnen ska få den hjälp de behöver och ha rätt till.

Vet ni vart ni kan vända er/eller: vem ni kan vända er/till för att få stöd?

Alla visste att man kunde vända sig till chefen/föreståndaren för stöd och råd. En pedagog hade en lista med telefonnummer till olika enheter i kommunen dit man kan vända sig för att få råd. Det fanns bl a ett telefonnummer dit förskollärare kan ringa anonymt och få svar på frågor. Två pedagoger sa att det finns psykolog, präst, kurator o.s.v. som vid behov kommer ut och stödjer. De andra visste inget mer än att vända sig till chefen.

Kommentarer:

De flesta hade endast föreståndaren att vända sig till för råd. Men i en situation där ett barn far illa bör man vara bered på att kunna vända sig till fler än bara föreståndaren. Hos de flesta verkade det inte som att det fanns ett behov av att ha en sådan lista med olika nummer på olika ställen, eftersom de alltid kunde vända sig till föreståndaren.

Vad kan du göra för positivt för ett barn som är i riskzonen?

Alla pedagogerna var väl medvetna om hur man ska ta till sig ett barn som inte mår bra. De exempel vi fick var: att ge barnet extra uppmärksamhet, tid och omtanke. Ha förståelse för barnets beteende. Ett barn som behöver kroppskontakt får t. ex. sitta i knäna, gosa och pilla i håret.

Kommentarer:

Exemplen vi fick från pedagogerna stämmer överens med den litteratur vi läst. Det kändes bra att höra pedagogerna berätta om hur de gör för att uppmuntra ett barn i riskzonen.

Händer det att barn ställer frågor om: alkohol, misshandel, sex och samlevnad?

Alla svarade nej.

En pedagog svarade:

”Jag har jobbat här i 16 år och aldrig varit med om att ett barn frågat om alkohol, misshandel eller sex och samlevnad.”

Kommentarer:

I dagens samhälle är det allt vanligare med TV program som innehåller mycket våld och sex, scener som sänds på dagtid. På stan ser man ”fyllegubbar”, och barn ser detta dagligen. Är det möjligt att de inte ställer frågor eller undrar någonting överhuvudtaget? Av erfarenhet från vår egen praktik så har vi märkt att det förekommer men frågorna är indirekta. Barn behöver få kännedom om alkohol, misshandel, sex och samlevnad så som de får om trafiken, svamparna, hösten mm. Varför skulle den ena frågan vara viktigare än den andra?

Hur bemöter ni barns frågor om alkohol, misshandel och sex och samlevnad?

Pedagogerna alla hade ett likartat svar:

- Om barnen ställer sådana frågor så får man förklara det på deras nivå.

Kommentarer:

Vi fick ett konkret svar: ”Man får berätta att det finns någonting som heter alkohol och som bara vuxna får dricka. Många mår väldigt dåligt av att dricka alkohol och måste ha det hela tiden, som när man är godissugen. Man får relatera till deras nivå”.

Vi förväntade oss fler konkreta exempel av de andra pedagogerna, eftersom de har varit ute i verksamheten en lång tid. De flesta hade dock ingen erfarenhet av detta.

Har ni barnböcker om alkohol, misshandel och sex och samlevnad?

Alla förskolor hade böcker om kroppen men inget om alkohol och misshandel. De tillägger att om det skulle behövas kan man låna på bibliotek eller köpa in. En av förskollärarna jobbade med Charlieprojektet och tyckte att det inte fanns något behov av andra böcker.

Kommentarer:

En förskola ska vara väl utrustad med olika sorters barnböcker, oavsett om man lånar eller köper. Det är bra att man lånar böcker eftersom det ger barn valmöjligheter. Det ska vara en självklarhet för varje pedagog att läsa en barnbok om alkohol, misshandel, sex och samlevnad, lika självklart som att läsa en bok om katten. Det är en verklighet som förekommer dagligen i dessa barnens liv.

Har ni en reservplan om hur ni ska agera när ni märker att ett barn far illa?

Personal på tre förskolor hade nyligen fått en broschyr om hur man ska agera i en situation då ett barn far illa. Två hade inte hört talas om en reservplan, medan en hade en lista med telefonnummer till olika stödenheter i kommunen.

Kommentarer:

De förskolor som hade en broschyr om hur man ska hantera en situation blir inte stressade då en situation uppstår. Man kan inte lita på att ex. vis föreståndaren alltid är tillgänglig.

Eftersom lärarutbildningen förändras med tiden, vad kommer du ihåg från din utbildning att du fick för kompetens om barn som far illa?

Fem av sex pedagoger minns inte att de haft någon bok eller kurs under utbildningen. Möjligheten fanns för några att själv välja ämnet och skriva ett eget arbete om det. En pedagog läste en bok om barnmisshandel i sin kurslitteratur, och senare fick denne besöka en rättegång som handlade om barnmisshandel. Mer än detta gavs inte.

Kommentarer:

Utifrån svaren vi fick av pedagogerna har de inte fått grundläggande kunskaper under utbildningen om barn som far illa. Man har lärt sig av erfarenhet. Det är viktigt att nya pedagoger får denna kunskap för att lättare kunna hantera en situation som dyker upp.

Vad erbjuds du för fortbildning på din arbetsplats inom området?

Det erbjuds fortbildningar för samtliga pedagoger inom olika områden. De får välja vad som är aktuellt. Ibland kan chefen tycka att någon föreläsning är bra och då erbjuds det till alla.

Kommentarer:

Inte alla hade fått fortbildning inom området barn som far illa, det kan bero på det inte var aktuellt för förskolorna i nuläget. De är nöjda med utbudet av fortbildningar, men de väljer att gå på den som är aktuellt just nu till exempel var det fortbildning om portfölj.

Skulle ni vilja ha mer fortbildning om barn som far illa? Varför just om barn som far illa?

Fem pedagoger ville ha mer fortbildningar inom detta område. En av dem tyckte att hon hade tillräckligt med kunskap både från fortbildningar och sin långa arbetserfarenhet.

Kommentarer:

Behovet finns hos pedagogerna om fortbildningar inom området barn som far illa, trots att det är inte aktuellt i deras förskola.

9 Diskussion

I alla tider har det funnits barn som har vanvårdats och tillfogats skada av sina föräldrar eller annan vuxen. Styrdokumentet kan vi sammanfatta så: att barn har rätt att få sina basbehov tillgodosedda, att de har rätt till skydd mot utnyttjande och diskriminering och att de har rätt till medinflytande. Pedagogerna måste ha mod och kunskap att göra sin plikt. Att känna till de vanligaste signalerna från de barn som far illa är ett måste. De måste ha kännedom om att det finns olika enheter som är till för att stödja och svara på frågor. Föreståndaren måste se till att kunskapen och erfarenheterna ständigt förs vidare och utvecklas inom personalen. Då kommer barnen att synliggöras och få det stöd och den hjälp de har rätt till.

Vår undersökning visar att pedagogerna inte har fått tillräckligt med grundläggande kunskaper från sin utbildning. De har fått sin kunskap genom sin långa arbetserfarenhet och fortbildningar. De är medvetna om vilka signaler de kan se då ett barn far illa, men de har inte lika klart hur de ska gå vidare eller vem de ska vända sig till för stöd och hjälp. De är beredda att ta emot och hjälpa barn som inte mår bra. Alla förskolorna var dåligt utrustade med barnböcker om alkohol, misshandel och sex och samlevnad. Det är en förvåning för oss att förskolor inte har variation av böcker. De flesta pedagoger gav inga direkta svar om hur de bemöter barns frågor. Deras önskan är mer fortbildning, då man jobbar med barn blir man aldrig färdigt utbildad. Samhället och familjens förhållanden förändras ständigt.

10 Slutord

Det har varit roligt att göra undersökningen. Intervjuerna har gett oss en uppfattning om hur mycket kunskap man behöver i verksamheten. Vi förväntade oss större kunskap hos pedagogerna än vad vi fick. Är det möjligt att de blundar för barn som far illa eller är det för jobbigt att hantera en sådan situation då man har brist på kunskap? Det är möjligt att de inte ville berätta mer på grund av att de har tystnadsplikt.

Innan vi började vårt arbete visste vi inte så mycket om barn som far illa. Alla pedagoger nämnde att det finns barn som inte mår bra i förskolorna men få hade gjort något åt det. Att dessa barn inte får någon hjälp, kan det bero på bristande kunskap hos pedagogen eller är det en situation de inte orka ta itu med? Förutsättningen för att barn som far illa ska få hjälp är att de upptäcks. Vår förhoppning är att vi bidragit med information som kan vara till nytta för alla som på något sätt jobbar med barn.

Referenser

- Arnell, Ami & Ekbohm, Inger. *När mamma eller pappa dricker*. Stockholm: Rädda Barnen, 1996
- Dahlström-Lannes, Monica. *Mot dessa våra minsta*. Stockholm: Rädda Barnen, 1994
- Hansen, Frid A. *Barn i familjer med missbrukproblem*. Lund: Studentlitteratur, 1994
- Hindberg, Barbro. *Barnmisshandel*. Stockholm: Rädda Barnen, 1997
- Hägertz, Kerstin. *Barnet i alkoholistfamiljen*. Stockholm: Rädda Barnen, 1992
- Ingers, Peter. *Barnmisshandel ur BRIS och barns perspektiv*. Stockholm: BRIS, 2002
- Janson, Staffan. *Barn och misshandel*. Stockholm: Fritzes, 2001
- Kommittén mot barnmisshandel SOU 2001:72 *Barnmisshandel: att förebygga och åtgärda*. Stockholm: Fritzes, 2001
- Normann, Erik Kreyberg. *Barn och sexuella övergrepp*. Stockholm: Bonniers, 1995
- Olsson, Steffan. *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och förskola*. Lund: Studentlitteratur, 2001
- Pettersson, Christer L. Hammarberg, Thomas. Halleberg, Lisbet. *Barnens Lag en skrift om FNs Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: Rädda Barnen, 1990
- Pousette, Madeleine. *De glömda barnen*. Stockholm: Kommunaktuellt, 1996
- Regeringskansliet Utbildningsdepartementet. *Läroplanen för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes, 1998
- Jofs, Stina & Tamas, Gellert. *Våga fråga. Orka lyssna*. Stockholm: Rädda Barnen, 1990
- Svensson, Hans. *Barn i riskzon (ringpärm) Samarbetsprojekt mellan Göteborgspolisens, Brottsförebyggarna och Skandia Idéer för livet kampanj*. Stockholm: Idée för livet Skandia, 1993
- Socialstyrelsen. *Att tala med barn om alkohol*. Stockholm: Liber Förlag, 1985
- Socialstyrelsen. *Barn till alkoholmissbrukare*. Stockholm: Fritzes, 1993
- Socialstyrelsen. *Sexuella övergrep mot barn*. Stockholm: Allmänna förlag, 1991.
- Ågren, Gunnar. *Hur farligt är alkohol?* Stockholm: Kommunförbundet, 1981

Bilaga

Intervjufrågor till pedagoger ute i förskolor

1. Har ni någon gång upptäckt att något barn har farit illa? Vad såg ni då, hur märkte ni det?
2. Hur går ni vidare då ni upptäcker att ett barn far illa? Vad gjorde ni då?
3. Hur upptäcker ni när ett barn far illa? Vad tittar ni särskilt på? Hur håller ni på er vakt? På vilket sätt är ni vaksamma?
4. Vet ni vart ni kan vända er/eller: vem ni kan vända er/till för att få stöd?
5. Vad kan du göra för positivt för ett barn som är i riskzonen?
6. Händer det att barn ställer frågor om:
a) Alkohol? b) Misshandel? c) Sex och samlevnad?
7. Hur bemöter ni barns frågor om alkohol, misshandel och sex och samlevnad?
8. Har ni barnböcker om alkohol, misshandel och sex och samlevnad?
9. Har ni en reservplan om hur ni ska agera när ni märker att ett barn far illa?
10. Eftersom lärarutbildningen förändras med tiden, vad kommer du ihåg från din utbildning att du fick för kompetens om barn som far illa?
11. Vad erbjuds du för fortbildning i din arbetsplats inom området?
12. Skulle ni vilja ha mer fortbildning om barn som far illa? Varför just om barn som far illa?